№ 200 Նոյեմբերի 12 (24) 1880 Նոյեմբերի 12 (24) № 200

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կօպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տեղական Թատրոն։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Խաչին-Բօլնիսից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Անգլիա։ Թիւրքիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Ալէքսանդրապօլից մինչև Սևան։

ՏԵՂԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Եթէ համեմատենք այն ուղղութիւնը, որ ընդունել է վրաց թատրոնը հայոց թատրոնի ընդունած ուղղութեան հետ, կը համոզվենք, որ վրաց թատրոնի բռնած ընթացքը, նրա ռեպերտուարը աւելի նպատակայարմար է, աւելի համապատասխան է տեղական հասարակութեան մտաւոր և բարոյական պահանջներին, քան թէ հայոց թատրոնը։

Անհերքելի է, որ կապված լինելով ռուսաց կեանքի հետ թէ քաղաքականապէս, թէ բարոյապէս, մեր հասարակական օրգանական երևոյթները սաստիկ նման են ռուսաց կեանքի հասարակական երևոյթներին։ Վեր առէք Դիւաչենկոի կամ Օստրովսկու պիէսները, վեր առէք ռուս ամսագիրներում տպվող այժմեան ինքնուրոյն ռոմանները, — և կը տեսնենք որ այդ բոլոր գրուածքների մէջ քննվող երևոյթները շատ նման են մեր կեանքին։ Բռնաւոր հայրն ու մայրը, հարստահարող վաճառականը, կիսակիրթ օրիորդը, ապարդիւն կեանք վարող բարձրագոյն ուսում ստացածը, նիւթապէս անապահով դրութեան մէջ գտնվող ժողովրդական դպրոցի ուսուցիչը, բազմաթիւ ընտանիքով բեռնաւորված, ողորմելի ռոճիկ ստացող, կաշառք առնել սովոված փոքրիկ պաշտօնեան, — այդ բոլոր տիպերը ընդհանուր են թէ ռուսաց և թէ մեր կեանքին։ Եթէ ընդունակ չենք ինքներս արդիւնաբերել նոր ինքնուրոյն պիէսներ, գոնէ փոխադրենք, մեր կեանքին յարմարեցնենք ռուսաց կեանքից վեր առած պիէսները.... Եւ այս անում են վրացիները։

Մենք, ընդհակառակն, վեր ենք առնում պիէսներ մեզ համար բոլորովին խորթ, օտար, Ֆրանսիական կեանքից, որտեղ յայտնվող հասարակական երևոյթներ աւելի առաջացած կեանքի արդիւնք են, հասարակական աւելի բազադրեալ հիւսուածք են ներկայացնում։

Եթէ Կովկասը մինչև անգամ քաղաքականապէս կապված էլ չը լինէր Ռուսաստանի հետ, այնու ամենայնիւ ռուսաց գրականութիւնը իր իդէալներով, իր երևոյթներով աւելի մատչելի կը լինէր մեզ համար, աւելի կրթիչ կը լինէր մեր հասարակութեան համար, քան թէ նրանից անհամեմատ աւելի բարձր և զարգացած եւրոպականը, որովհետև մեր, կովկասեցիներիս, մտաւոր և բարոյական զարգացման աստիճանը նոյնը լինելով, ինչ որ ռուսաց հասարակութեան, պարզ է որ մեր կեանքի մէջ համանման երևոյթներ հանդէս են գալիս, որոնք յայտնվում են և ռուսաց հասարակութեան մէջ։

Մի անգամ մենք մանրամասնաբար կը քննենք այդ խնդիրը մի բանասիրական յօդուածի մէջ և ամենաճիշդ փաստերով կապացուցանենք մեր ասածի ճշմարտութիւնը։

Իսկ առ այժմ մենք կը բաւականանանք ասելով որ նոյն գանգատներ, որոնք լսվում են մեր հասարակութեան մէջ, լսվում են և ռուս հասարակութեան մէջ, մինչև անգամ մի քանի երևոյթներ, ինչպէս, օրինակ համալսարանական երիտասարդութեան գործնական կեանքին անպատրաստ լինելը, սկսեցին աւելի ուշ քննել ռուսաց գրականութեան մէջ, քան թէ մեզ մօտ։

Ֆրանսիական կամ գերմանական գրականութիւնը և թատրոնը աւելի բարձր են, ի հարկէ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՍԵՒԱՆ

Երբ մի կարճլիկ գիւղացի մեր լուսամուտի տակից անցնելով սովորական ձայնով գոռում էր, „ուխտ գնացող, ուխտ գնացող“, ես իսկոյն դուրս թռայ տանից և հարցրի—ինձանից ջերմեռանդ և եղոտ ուխտաւոր չես կարող գտնել, ինչ տամ որ ինձ և իմ ընկերիս տանես Մուղնի, Էջմիածին, Երևան, Սևան և կրկին յետ բերես Ալէքսանդրապօլ։—Գիւղացին, 5 րոպէ մտածելուց զկնի, պատասխանեց. „Աղա ջան, 8 րուբլի կառնեմ, երկուսիդ կը տանեմ, այդքան տեղերը մանկածեմ և կը բերեմ“։ Ես առանց տատանվելու համաձայնեցի այդ գնին և գիւղացուց 2 ր. բէհ առայ, որպէս զի գործը ուրիշ տեսակ չը փոխվի։ Գիւղացին հեռացաւ։ Ես սկսեցի ճանապարհի պատրաստութիւնը տեսնել և հարկաւոր բաներս կապկապել։ Երեք ժամից յետոյ սայլապանը իր սայլով մեր դրանը կանգնեց և բղաւեց. „դէ, աղա ջան, շուտ արէք, որ բոլոր ուխտաւորները գնացել են, մենք մնացել ենք մենակ“։ Իսկոյն ամեն բան բարձեցինք, դռները կողպեցինք, ընկերս նստեց սայլի վրա ու մնաս բարեաւ։ Իսկ ես՝ նոր ձևի հրացանը ուսիս, ռեվօլվերը աջ կողմից քաշ արած, երկաթի դաշոյնս ձախ կողմիցն հպարտ հպարտ վազում էի սայլի ետևից և միշտ չուրջս նայում, որ տեսնեմ թէ մեր քաղաքացիք տեսնում են, որ ես այսպէս քաջի նման զինուորված եմ։ Ես, որ գուցէ միայն զէնքերիս անունները գիտէի և նրանց գործածելուց շատ հեռու էի, այդ օրը այնպէս էի ոգևորվել, որ եթէ հարիւր քուրդ ոտքերը և ձեռքերը պինդ կապոտած ինձ յանձնէին, բոլորին կը կոտորէի և յաղթութեան պսակը կընդունէի!!!—Դուրս եկանք քաղաքից, ես էլ նստեցի և սկսեցինք շտապել, բայց ի զուր, ոչ որի ետևից չը հասանք, մեր ընկերները շատ էին հեռացել։ Ճաշից յետոյ ժամը 9-ն էր, որ մենք մտանք Համամլի։ Համամլեցոց վերին աստիճանի անհիւրասէր բնաւորութիւնը արդէն հռչակված լինելով, մենք սայլը կանգնեցրինք մի դուքանի առաջ։ Ջայլը, չաքարը մեզանից, երեքիս երեքական բաժակ թէյ տուեց և 20 կոպէկ վարձ պոկեց բարեպաշտօն համամլեցին։ Ընթերցող, իմ բարի խորհուրդը քեզ այս լինի, եթէ, Աստուած մի արասցէ, պատահեցիր Համամլի, շատ զգոյշ կաց, եթէ ոչ, կօշիկներդ այնպէս կը հանեն, որ կը մնաս աչքերդ ճմռելով։

Ժամը 11-ը լրացաւ։ „Բիձա, (այսպէս էի կոչում սայլապանիս) էլ մի նայիր, լծիր որ մի տեղ հասնենք մեր ընկերներին“։—Ի՞նչպէս կարելի է, աղա, էս կէս գիշերին ո՞ւր գնանք. մեզ կը թալանեն“ բարկացած պատասխանեց սայլապանս և երեսը շուռ տուեց։ „Անկարելի բան է, թէկուզ երեքիս էլ մորթեն, պէտք է գնանք, որ մեր ընկերներին հասնենք“, չեշտելով կրկնեցի ես։ Վէճը տաքացաւ, բիձաս փափկացաւ, բօղ ձին լծեց, ընկերս նստեց սայլի վրա։ Մնաս բարեաւ, Համամլի։—Մի զարհուրելի՜ մութ գիշեր էր։ Ճանապարհը կոկ, բայց երկիւղալի, մանաւանդ որ առաջին անգամն է, որ այս ճանապարհս տեսնում ենք։ Ուզում ենք շուտ շուտ քշել որ ընկերներիս հասնենք, բայց երբ սայլը թրխկթրխկում է, հոգիներս էլ մարմիններիս հետ է թրխկ-թրխկում, թէ մի գուցէ սայլի թրխկթրխկոցը անիծած, քնած աւազակներին արթնացնէ և գլխներիս հաւաքէ։ 15 վերստ պէտք է գնայինք, որ մի ուրիշ գիւղ հասնէինք։ Ես հրացանս պատրաստի սայլի ետևից վազում էի և միշտ երեք չորս սաժէն հեռու էի մնում այն նպատակով, որ եթէ աւազակները յանկարծ մեր սայլի առաջը կտրեն, ես հեռուից թանձր խաւարի միջից հրացանս արձակելով, կարող էի աւազակներին եթէ ոչ լեղաճաք անել գոնէ չփոթել կամ փախցնել։—Մինչդեռ ես այսպիսի մըտատանջութեամբ և քրտնած վազում էի սայլի ետևից, յանկարծ սայլապանս գոռաց. „աղա, եկան գողերը“ և փախչելու պատրաստութիւն էր տեսնում։ Ես՝ առանց աւազակները տեսնելու՝ սկսեցի սուտ սուտ բղաւել „Կիրակո՛ս, Մարտիրո՛ս, քաւոր Խաչո՛յ, վազեցէք, հրացաններդ պատրաստեցէք, այստեղ աւազակներ կան“։ Մի և նոյն խօսքերը կրկնելով, մի քիչ առաջ վազեցի, գետնին պառկեցի, լաւ սուր նայեցի և համոզվեցի,՝ որ խրաւ ճանապարհի վրա 3 ձիաւոր անշարժ կանգնած են։ „Էդ ո՞վ է, кто такой? ո՛ քիմդըր“ Դօն-Քիշոտի պէս մի քանի անգամ բղաւեցի, օլիմպիական գագաթից սպառնալիքներ արձակեցի, բայց ոչ ոք տեղից չը շարժվեց։ Հէնց էն էր, ուզում էի հրացանս արձակել և երեքին էլ գիւլլախորով անել, բիձաս ինձանից առաջ մի քար գցեց դէպի անշարժ ստուերները, որոնք իսկոյն միմեանցից բաժանվեցին և մեր մօտից տռտինգ տալով, անցկացան գնացին։ Ի՞նչ էին դրանք։ Ոչինչ. Համամլիից 3 դատարկ ձի դաշտերում արածելով եկել ճանապարհի վրա իրանց համար կանգնել էին և անց ու դարձ անողներին լեղաճաք անում։

Գիշերվայ ժամը 2-ին մտանք Որդնաւ գիւղը և այդ տեղ գտանք մեր ընկերներին։ Մինչև այս գիւղը հասնելը, ամեն ստուեր տեսնելիս, բիձաս մի քար էր գցում, կամ հառաչելով աղօթում „ով սուրբ Գէորգ, քո դուռն ենք գալիս, դու հասնես մեր հաւարին“։

Այս գիւղում բնութեան բարիքները սակաւ չեն։ Ժողովուրդը անկիրթ և կոպիտ, դպրոցի երես իրանց կեանքում չեն տեսել։ Տները վայրի կենդանիների գետնափոր որջեր են։ Կեղտոտութեան չափ չը կայ. Երկրագործութիւնից բաց ուրիշ ոչինչ չը գիտեն։ Ոչ մի վիճակաւոր առաջնորդ, ոչ մի հոգևորական այս կողմերը ոտք չէ դրել և դպրոցի ու ուսման նշանակութիւնը չէ բացատրել։ Ամօթ այդպիսի առաջնորդներին։—Լուսացաւ։ Բոլորս էլ ձիաները լծեցինք և սկսեցինք քշել։ Սրանից յետոյ ճանապարհները շատ վատ են, պէտք է զգոյշ մնալ։—Համարեա դեռ գիւղի մէջն էինք, յանկարծ մեր առաջի ֆուրգօնը շուռ եկաւ. „վա՛յ, ամա՛ն, մեռա՛յ...“ աղմուկները բոլոր ուխտաւորներին հաւաքեց իրանց գլխին։ Շրտկեցին ֆուրգօնը. ոչինչ չը կար. մի քիթ էր կարմրել, երկու երես պլոկվել, մի կալք ծռվել և այդպէս ամենքն էլ իրանց մուրազը կանխիկ առել։ Երկու վերստ էլ գնացինք. այժմ դէմ առանք այնպիսի մի զառիվերի, որի գլուխը բարձրանալու համար շատ նեղութիւններ և վտանգներ պէտք է ի նկատի ունենալ։ Ֆուրգօնը յետ յետ է գալիս, ձիաներին էլ հետը քաշ տալիս, միւս սայլը ամենևին չէ կարող առաջ գնալ, երրորդը շուռ է եկել իր սև օրն է լաց լինում։ Ամենքն էլ չարչարվում և ճանապարհը անիծում, իսկ ես մի բարձր քարի գլուխ կանգնած բղաւում էի, „հազա՛ր ամօթ այս շրջակայ բնակիչներին, որ տարին հարիւր անգամ այս դժոխքով անց ու դարձ են անում և շինելու միտք չեն դարձնում, ամօթ այդպիսի գիւղացիներին, որ առանց պլէթի իրանց օգտի համար էլ չեն աշխատում։—Վերջապէս բարձրացանք, բայց մերն էլ մեզ հասաւ։ Ընկանք լաւ ճանապարհ։—Մի քանի ոգէտ և աշխարհից բէխաբար գիւղերից անցնելով, սեպտեմբերի 29-ին, ժամը 3-ին մտանք Բաշ-Աբարան, որ Ապարանու վիճակի մէջ ամենանշանաւոր գիւղն է։ Ուրեմն այս գիւղի վրա խօսելով, բոլոր վիճակի վրա կարող ենք գաղափար կազմել.

Բաշ-Աբարանը 150 տանից աւել է։ Ունեն 3 քահանայ կամ 3 ազգի պատիժ։ Ոչ մի կարգին շինութիւն չը կար գիւղի մէջ. բոլորն էլ գետնափոր, բըլբըլած և ցեխապատ խրճիթներ են։ Թէ կտուրներում և թէ դռներում այնքան աղբի և մանաւանդ մոխրի կոյտեր կային, որ մի փոքր քամի բարձրացաւ թէ չէ, վա՛յ քեզ։ Ջուրը առատ, ամեն տեսակ յարմարութիւն կայ, բայց ամբողջ գիւղում միայն մէկի դրան մի երկու ծառ կար։—Անցնում եմ փողոցով։ Ահա, դէմից գալիս է մի ջահիլ մարդ, կարմիր ֆասը գլխին, մօրուքը խճճված ծնօտից կպած, կապոյտ չերքէզկէն արխալուղի վրա հագած, կապոյտ կըտաւէ վարտիքով, բարձրակրունկ բաշմաղներով... Ես կամաց մօտենում եմ դրան, „բարի լոյս եղբայր“։ „Աստուած օրհնէ, որդի“, ասաց եկուորը և բամբեց գլխիս։ „Ներողութիւն, տէր հայր, չը ճանաչեցի թէ քահանայ էք. խնդրեմ եկեղեցու դուռը բաց անէք, տեսնենք“։ „Ոչինչ, որդի, Աստուած թողութիւն շնորհեսցէ, միայն եկեղեցու բանալիքը ժամկոչի մօտ է, ասեց ու հեռացաւ։

Ես իմ ընկերիս հետ գնացինք դէպի եկեղեցի։ Մեր բաղդից եկեղեցու դուռն էլ բաց էր։ Ներս մտանք։ Ահա մի մարդ, քրդի քօլոզը գլխին և վրէն էլ կապոյտ կտորով ոլոր մոլոր պտոյտներ արած, գզգզված չորերով, կապոյտ վարտիքով, մի տէրտէրի փիլոն էլ չորս տակ արած, ձախ ու-

քան թէ ռուսաց գրականութիւնն ու թատրօնը, և նոյն իսկ այդ պատճառով կարդալ սկսողի ձեռքը պէտք է տալ նախ և առաջ աւելի մատչելի, աւելի հեշտ, աւելի հասկանալի գիրք և ոչ թէ սկսել դժուար գրքերից, որոնց իդէաները, մտքերը, գաղափարները այնքան բաղադրեալ են, որ դեռ ևս հասկանալի չեն սկսողի համար։

Զը մոռանանք որ հայերը և վրացիները թատրօնի գործի մէջ դեռ ևս սկսողներ են։ Ի՞նչ միտք կայ սկսողի ձեռքը տալ Էմիլ Օժիէի, կամ Ալէքսանդր Դիւմայի Փրանսիական կեանքից վերցրած բաղադրեալ հոգեբանական գրուածները, երբ այդ բոլոր գրուածների հիմքը, ինքն եւրօպական կեանքը, որի անմիջական արդիւնք են այդ պիէսաները, ոչ թէ միայն ամենևին ծանօթ չէ մեր հասարակութեան մեծամասնութեանը, բայց և ո չ ի՛ ն չ նմանութիւն չունի մեր կեանքի հետ։

Ուրեմն այդ տեսակ պիէսաների թարգմանելը, խաղալը և տեսնելը կատարելապէս ժամանակի կորուստ է, ինչպէս ժամանակի կորուստ կը լինէր եթէ դուք ստիպէիք մի մարդուն, որ դեռ միջնակարգ ուսում չէ ստացել, համալսարանի բարձրագոյն ուսման դասերը լսել։ Պարզ է որ անպատրաստ լինելով, նա ոչինչ չի հասկանայ, ինչպէս մեր հասարակութիւնը ոչինչ չէ հասկանում Փրանսիական պիէսաներից։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽԱՉԻՆ-ԲՕԼՆԻՍԻՑ

Նոյեմբերի 3

Խաչին-Բօլնիս գիւղը վաթսուն տուն հայ ժողովուրդ ունի, բայց նա օրինաւոր եկեղեցի չունի, իսկ ուսումնարան երբէք։ Մի փայտաշէն եկեղեցի կայ, զուրկ առաստաղից, այնպէս քայքայված, որ ներս մտնող օտարականը առանց զզուանքի չէ հեռանում։ Քսան տարի առաջ տեղացի մի այրի կին վախճանվելով ընծայել է այդ եկեղեցուն 200 րուբլի։ Արժ. ծխատէր քահանան չահեցնելով այդ գումարը, հասցրել է մօտ 2500 րուբլու։

Մենք չը գիտենք թէ տէր հայրը ինչ նպատակով է չահեցրել այդ գումարը։ Բայց, այնուամենայնիւ խորհուրդ կը տանք բարեկրօն հօրը, որ այդ գումարով նա մի ուսումնարան կառուցանէր գիւղումս և կարծեմ նա համաձայն կը լինի, որ ներկայում մենք մեծ յանցանք գործած կը լինենք, եթէ մեր երեխաներին թողնենք տաւարարած մեծանան, զուրկ «մայրենի լեզուի» գիտութիւնից։ Իսկ եկեղեցի ունենալու նկատմամբ կարծեմ հանգստարանի հին, քարաշէն, կամարակապ եկեղեցին աւելի յարմար է, քան թէ այժմեան փայտաշէնը։ Նոր եկեղեցի կառուցանել, յիշեալ գումարը ծախսել նրա վրա միանգամայն անխորհուրդ է առ այժմ։ Մեր տէր հօրը կը մնայ միայն ժողովրդին համոզել իմ ասած ճշմարտութիւնների մէջ և նա, անշուշտ, կը համաձայնվի։

Խաչին-Բօլնիսի հողը միանգամայն ձեռնտու է մշակութեան։ Նա բերրի է։ Տեղացիք իրաւունք չունեն տրտունջներ յայտնելու այդ կողմից։ Միայն այգեգործութիւնը սրանց տալիս է տարեկան մօտ 100,000 թունգի գինի. իսկ այս ձորի թաւաղներին էլ միասին 150,000, որ բոլորը արժէ տեղական գնով 90,000 րուբլի։

Տեղացիների մի եզը երկու չէ դառնում, երկու կովը՝ երեք։ Քափանակ անուն թուրքի գիւղն է դրա պատճառը, որ 300 տնից է բաղկացած։ Այս թուրքերի գրեթէ մշտական գործը գողութիւնն ու աւազակութիւնն է։ Նրանք ամեն յաջողակ դէպքում պատրաստ են մերոնց թալանել, ձին և անասունները գողանալ…

Մեծ. թեմական վերատեսուչ Բարխուդարեանցը գուցէ չը գիտէ էլ, որ մի գիւղ կայ այստեղ, անունը՝ Խաչին-Բօլնիս, թէ սա ուսումնարան պահելու համար 2500 րուբլի փող ունի, բայց հետեւող չունի։

Տեղացի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

„Մշակի“ 1881 թւի բաժանորդագրութիւնը արդէն բացված է: Խնդրում ենք ցանկացողներին շուտով դըրվել, որպէս զի կարողանանք եկող տարին միայն մի շաբաթ ընդմիջել մեր հրատարակութիւնը:

—

Թէև Պարսկաստանի մէջ ապստամբված քրդերի շարժման մասին մինչեւ այժմ տպեցինք բաւական թւով սեփական հեռագրներ, բայց այժմ կաշխատենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին այդ շարժման մասին Կ. Պօլսի „Մասիս“ լրագրում տպված տեղեկութիւնների հետ:

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Թեմիս վերատեսչի օգնական պ. Պերճ Պռօշեանց այժմ Էջմիածնում է բնակվում, այն ինչ թեմիս դպրոցները մնում են բաւական անհոգ դրութեան մէջ : Պ. Պռօշեանցի կինը Վաղարշապատի օրիորդաց դպրոցի մէջ վարժուհի է։»

—

Մեզ հաղորդում են, որ այս օրերս հրատարակվեցան Երեւանում հետեւեալ նոր գրքեր „Խաչիկի քնարը“ Զ. Գէորգեանի տպարանում տպված եւ «Ժանտախտ» վերնագրով, պ. Աբգար Գուլամիրեանցի թարգմանութիւնը, պարոն Գուլամիրեանցի սեփական տպարանում տպված:

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են, «Ախալցխան սաստիկ թանգութեան պատճառով ամենածանր վիճակի մէջ է գտնվում. բնակիչների մեծ մասը սկսել են իրանց ունեցած չունեցածը ծախել հաց ճարելու համար: Աղքատները ամենայն օր թափառում են փողոցներում եւ անցնողներից ողորմութիւն խնդրում: Քաղաքագլուխը եւ քաղաքային վարչութիւնը ժողովրդին հաց հայթայթելու վերաբերմամբ շատ անհոգ են: Քաղաքի գանձարանը աննախանձելի դրութեան մէջ է. ամեն տարի եօթ հազար րուբլու չափ դէֆիցիտ ունի:»

—

ԵԱՂՏԱ քաղաքից, Ղրիմից մեզ գրում են որ այդտեղ երեւացել են ՖԻԼՕԿՍԵՐԱ ասված կենդանիները, ոռոնք անխնայ ոչնչացնում են խաղողի վազերը: Այդ մասին ստացած տեղեկութիւնը մենք կաշխատենք շուտով տպագրել.

—

ԼԷՆԿՕՐԱՆԻՑ, Ստեփաննոս քահանայ Տէր-Աւետիսեանից ստացանք 100 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջների: Ստորագրութիւնը շարունակվում է:

—

Այսօր Արծրունու թատրօնում վրաց մշտական խումբը տալու է երկու նոր պիէսաներ փոխադրված ռուսերէնից. «До поры до времени» եւ „Ревнивый.“ Այսօրվանից վրաց թատրօնում սկսվում է աբօնեմէնտ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետեւեալ տեղեկութիւնները։

Գլադստօնի արտասանած ճառը Լօնդօնի լօրդ-մէրի տուած ճաշի ժամանակ կատարեալ հրաժարական է արեւելեան այն քաղաքականութիւնից, որին հետեւումէր աւագատիտ մինիստրութիւնը վերջին ժամանակները։ Պահպանողական լրագիրները գովում են Գլադստօնին, որ նա հասարակական կարծիքի դէմ չը գործեց և հրաժարվեցաւ Թիւրքիայի դէմ սոխրողական

սի վրա գցած ու պատի տակ կանգնած մումըռում է: Ամաչում եմ, թէ ասեմ «գիւղի մի տէրտէրն էլ սա է, որ այսպիսի խայտառակ ձևով մկրտութիւն է անում»:—Ընկերոջս համբերութիւնը հատաւ, կամաց մօտեցաւ, փիլոնը ուսից վեր առաւ ու գցեց վրէն: Տէրտէրը կէս բարկացած և կեղծ ժպիտով յետ մտիկ տուեց և հարցրեց ընկերից՝ «ով ես, ինչ մարդ ես»: Ընկերս «ոչինչ, հայ, քրիստոնեայ ենք», պատասխանեց և կամենում էր քօլօղն էլ վեր առնել, ես փէշից քաշեցի, ի նկատի ունենալով տէրտէրի այրված և աբեից պլօկված դէմքի վրա բարկութեան նշանները:—Դարձանք դէպի սեղանը: Նայեցէք այդ խառնափնթոր եկեղեցական անօթներին, կեղտոտ աւարկաներին և ամաչեցէք, որ տարիներով չեն մաքրվել: Ընկերս ալյուղը հանեց, մի աւետարան սրբեց և համբուրեցինք: Իսկ եկեղեցու մէջ այնքան աղբ և գիպիլ կար, որ աւելել անկարելի էր, պէտք էր թիակներով հաւաքել և քթոցներով թափել: Այսպիսի զարմանալի բան ես երեւակայել չէի կարող, բայց աչքով տեսայ: Եթէ եկեղեցու մէջ այսպէս է, էլ ինչ խօսեմ դրսի մասին: Քեօխվէն էլ իր խառնոցը բերել և եկեղեցու հիւսիսային պատին դէմ է արել ու դարսել:—Եթէ 150 տնից բաղկացած Բաշ-Աբարանը այսպիսի խայտառակ և վայրենի դրութեան մէջ էր, ինչպէ՞ս կը լինեն հապա միւս մանր մունր գիւղերը:

Խորին շնորհակալութեան արժանի են Ալէքսանդրապօլի և Էջմիածնի գաւառապետները, որոնց կարգադրութեամբ պահապան ձիաւորներ էին դրած ճանապարհներում, որ ուխտաւորներին պահպանեն աւազակների երկիւղից, որոնք շատ անգամ յարձակվում են և մեծամեծ վնասներ են տալիս: Այո՛, եթէ ադրբեջի աւերծասիրտ Վարդանը սուրբ ձեռքն չը առաջնորդէ ուխտաւորներին և չանցկացնէ վտանգաւոր տեղերից, առանց երկրպագելու, բոլորն էլ աւազակներից մուրադներն առած կը մնան սուրբ Գէորգ:

Սեպտեմբերի 26-ին մտանք Մուղնի, որտեղ ամեն կողմից այնքան ուխտաւորներ էին թափվել, որ թիւ չը կար:—Խառնիճաղանճ բազմութեան աղմուկները, զուռնաչիների ճչլոցն և դըմդըմբոցը, սայլերի ճռնչիւնը, կենդանիների բառանչիւնը, մատաղացու գառների մայոցը, երկտասնի նօթաչիների զըռզըռոցը… և այլ հազարաւոր ձայներ միմեանց խառնվելով մի զարմանալի տեսարան էին կազմում վանքի լայնատարած շրջականերում։ Դեռ յիշում եմ ճարպիկ բարախաղացի ողբալի ձայները, որ գոռում էր «ես զանկչի գիվան սուրբ Կարապետ» ու թռչկոտում գիժ այծի նման։ Ամեն տեղ կենդանութիւն, շարժում, ուրախութիւն էր տիրում։

Այստեղ չեմ կարող չը կրկնել իմ անկեղծ շնորհակալութիւնը մեծ. Խան-Աղեանցին, որ իր օգնականին ուղարկել էր ուխտաւորների մէջ կարգ պահպանելու։ Առանց այս կարևոր կարգադրութեան ոչ միայն հազար ու մի տեսակ աններելի խայտառակութիւններ, անկարգութիւններ, գողութիւններ կը պատահէին, այլ և մարդասպանութիւն կը լինէր։

Զը նայելով ամեն տեսակ խիստ հսկողութեանց, բայց Ալէքսանդրապօլցի չափխուռների խումբը դարձեալ իրանց անամօթ լրբութիւնները գործում էին, բռնվում, բանտարկվում, թուք ու մուր ուտում, բայց էլի չը խրատվում։ Բոլոր ուխտաւորները այդ անամօթ անիծածներից զզուեցին։ Ամենքն էլ աղաչում էին՝ «ով սուրբ Գէորգ, դու էդ սալախանայ գիւմրեցիների գիվան, դաստասանն անես»։ Ափսոս, ժամանակ չունեմ դրանց բոլոր անկարգութիւնները այստեղ յիշելու։

Գնանք սուրբ Գէորգի գերեզմանը համբուրելու։ Այստեղ բազմութիւնը եռում է, ներս մտնելու հնար չը կայ։ Երկու պահապան կօզակներ դրանը կանգնած, ուխտաւորին դուրս ու ներս են անում հերթով։ Սիրելի ընթերցող, մինչև ներս մտնելս հերթը մեզ կը հասնի, դու մեկ աջ ու ձախ նայիր և տես քանի՜ քանի ողորմելի ձեռքեր դէպի մեզ են կարկառած և ողորմութիւն են աղերսում։ Ո՜վ Տէր Աստուած, այս անդամալոյծներին, կոյրերին, համրերին, խեղանդամներին և այլ հազար ու մի տեսակ սարսափելի արտասուորներին տեսնելով, նոր եմ հասկանում, որ ես աշխարհի մէջ երջանիկ և բախտաւոր եմ։—Ահա, հերթը եկաւ մեզ։ Ներս մտանք, համբուրեցինք, աջահամբոյրը գցեցինք, մոմերը վառեցինք, դէ, այժմ մի անկիւն քաշվենք և մի քննողական հայացք գցենք դէպի գերեզմանը չոքչոք եկող ուխտաւորների վրա։—Ամենից ջերմեռանդ կանայքն են. բոլորի աչքերը արտասուքով լցված են։ Հարիւր անգամ համբուրելով, գերեզմանը լիզելով, երեսները գետին քսելով չեն կշտանում։ «Ով սուրբ Գէորգ, իմ ձեռս քու փէշդ եմ գցել, բոբիկ ոտքով քո դուռն եմ եկել, սրտիս խորհուրդը քեզի յայտնի է, էլ ինչ ըսեմ…» բորբոքված աղաչում էր մի ջահիլ գեղջկուհի։ «Օտացդ մեռնիմ, աղայ Մուղնի, դուն մէ դարման ընիս դարդիս…» աղօթում էր գիւմրեցի պառաւը։ Լսեցէք աւելի հետաքրքիր խնդրված. «ով սուրբ Գէորգ, պասըդ պահել եմ, ծոմդ բռնել եմ, կարմիր մատաղով դուռդ եմ եկել, մէ խնդիրք մը ունիմ. դ ո ւ ի մ տ ի ր ե ր կ ն կ ա յ պ ա տ ի ժ տ ա ս, ե ս է դ ա ն ի ր ա մ ի ձ ե ռ ի ց խ լ ս ի մ, ե ա ի մ հ ո գ ի ս ա ռ պ ր ծ ն ի մ…» Այս խնդրուածք անող ջահիլ հարսը ամենից բորբոքված էր խնդրում և չաների ուշքը գրաւում։

Վանքը, վանքապատկան սենեակները և վանքի շուրջը շատ աննախանձելի դրութեան մէջ էին։ Եկեղեցական զարդ ու զարդարանք ամենևին չունէր, չը նայելով, որ տարեկան նշանաւոր եկամուտ ունի։ Արդեօք վնաս ունի, որ վանքի երեք տարվայ արդիւնքը իր պայծառութեան վրա գործ դրվի։

Կարգին ժամասացութիւն ամենևին չը կար։ Շաբաթ օրը զօռով մի պատարագ արին, բայց այնպէս էին շտապում և ժամասացութիւնը առաջ խառնած քշում, որ խեղճ ուխտաւորները մնացել էին զարմացած, թէ «էդ ինչ տեսակ պատարագ են անում։»

Մատաղները, փոխանակ շաբաթ առաւօտը մորթելու, չաները ուրբաթ երեկոյին մորթեցին և իրանք իրանց կլանեցին։ Այս ժամանակ ես պատահեցի քրդերի, որոնք իրանց բոլոր գերդաստանով և մատաղով ուխտ էին եկել և հայերից ջերմեռանդ էին։ Մի նորածին երեխայ ունէին, տարան սուրբ Գէորգի գերեզմանի վրա և հայ քահանային խնդրեցին, որ անուն դնէ։—

Ուրբաթ ճաշից յետոյ ես իմ մի քանի ծանօթների հետ տուով գնացինք Աշտարակ տեսնելու։—Ես Աշտարակից շատ բան էի սպասում, ամեն բան լուսաւորված էի երեւակայում, ժողովուրդը համեմատաբար քաղաքակրթված էի կարծում, բայց ափսոս, որ ես իմ երեւակայական հաշիւներիս մէջ շատ սխալված եմ եղել։

Այո՛, ես իրաւունք ունէի՝ Էջմիածնայ աչքերի տակ, հաստատիոր եպիսկոպոսների քթի տակ 500 տնից բաղկացած Աշտարակի մասին այդպէս մեծ մեծ երեւակայելու։

Մօտենում եմ մի կուկ հագնված, մօտ 30 տարեկան ջահիլ երիտասարդի և հարցնումեմ խոնարհաբար. «պարոն, դուք այս գիւղի՞ց էք»։ Պարոնը, որի եւրօպական մաքուր հագուստից խաբվելով, կրթված կարծեցի, անդուր ժպիտով պատասխանում է ինձ՝ «Ոչ, ձերդ գերազանցութիւն, ես այս գիւղացի չեմ, մայրաքաղաք Աշտարակցի եմ»։ Պարոնի այդ մէկ պատասխանից եզրակացրի, որ իմ բոլոր հարցերին պէտք է ծաղրէ, առանց բարեւելու հեռացայ և մի ուրիշ փողոց մտայ։ Ահա մի հասակաւոր աշտարակցի վաճառական, դուքնի դրանը նստած։ Մօտենում եմ դրան. «բարեկամ, ձեր վարժատունը ո՞ր կողմն է»։—Քոր վարժատան պատերը քեզ ինչ հարկաւոր է, թէ վարժապետներին ես ման գալիս, ես չեմ ճանաչում», ծիծաղելով պատասխանեց վաճառականը և մտաւ խանութ։ Երբ երկրորդ անգամ էլ ինձ չը յաջողվեցաւ կատարեալ պատասխան ստանալ, էլ երրորդը գըտնելու փորձ չարի. ուղղակի դիմեցի եկեղեցի, բայց դուռը փակ էր։ Եկեղեցու հարաւային կողմում կար մի շինութիւն, որի լուսամուտները բաց և ապակիները կոտրատված էին. մէջը աչակերտաց նստարաններ կային, ուրեմն սա Աշտարակի դպրոցն է։ Ի՞նչ կարող ենք ասել կողպած և աղբի մէջ կորած դպրոցի մասին։ Ոչինչ, միայն թէ, ինչպէս զանազան նշաններից երեւում էր, գուցէ, յաւիտեան կողպած մնայ։

Այստեղ մխիթարութիւն չը գտայ, դիմեցի միւս եկեղեցին, սա էլ փակ էր. սրա էլ հարաւային կողմում մի երկար դահլիճ կար և նրա արեւելեան գլուխը մի սենեակ։ Սա էլ դպրոց է, դուռն էլ պատուհաններն էլ բաց են, ամբողջ յատակը և պատերը աղբի մէջ կորած են։ Դեռ այս բաւական չէ, ուսումնասէր աշտարակցիք դպրոցի մէջ պատերի տակ ապականած էին։ Ընկերներս այդ աններելի ապականութիւնը տեսնելով «թո՛ւ, թո՛ւ» անելով, քթները բռնած դուրս փախան, իսկ ես կանգնած մտմտում էի,

միջոցների գործադրելուց: Մինչև անգամ երբ Գլադստոնի յայտնեց, թէ եւրոպական համաձայնութիւնը այնու աւելի իր լաւ հետևանքները ունեցաւ, խօսքերը այդ յայտնութիւնը ընդունեցին բարեկամական ծիծաղով:

Երևի շատ դժուար էր Գլադստոնի համար կամենական ձեռք կարգալ արևելեան իր քաղաքականութեանը, բայց հանգամանքները այնպէս կազմվեցան, որ նա չէր կարող ուրիշ կերպ վարվել: Գլադստոն, 'ի հարկէ, գիտէր, որ Տաճիկ յետոյ այլ ևս ոչ ոք յոյս չի ունենայ, որ արևելեան հարցը կարող է խաղաղութեամբ վերջանալ: [illegible] հասկանալի է, որ եւրոպական համաձայնութեան անաղարտութեան պատճառը ոչ թէ պետութիւնների անզօրութիւնն էր, այլ նրանց բաժանելը զանազան խումբերի:

Գլադստոնի յայտնութիւններից երևում է, որ Բեռլինը [illegible] վճիռները: [illegible] ազգութիւնները որոնք պարտականութիւն էին համարում պաշտպանել եւրոպական համաձայնութեան գործողութիւնները, այժմ իրանց ազատ կը զգան: Յոյները, [illegible] կը մտածեն իրանց անձերի մասին: [illegible] անձամբ անորոշեն իրանց վիճակը, առանց [illegible], թէ ինչպիսի ընթացք կը ստանան արևելեան գործերը: Այժմ [illegible] Եւրոպան այլ ևս չէ կարող հիմնվել Բեռլինի դաշնագրի վրա, քանի որ պետութիւնների համաձայն գործողութիւնները անկարող եղան իրագործել այդ դաշնագրի վճիռները: Ազգութիւնները ստիպված կը լինին իրանց սեփական միջոցներով բարելաւել իրանց վիճակը, ոչ ոք այլ ևս չէ կարող պահանջել Բեռլինի դաշնագրի վճիռների պաշտպանելը, եթէ Ռ. Դուռը ինքը չի սկսի իրագործել նրանց:

Գլադստոնի քաղաքականութեան փոփոխվելը բաւական համակրութեամբ [illegible] Անգլիայի մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կ. Պոլսից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են նոյեմբերի 5-ից: [illegible]

այլ պետութեանը, իսկ պետութիւնները այդ կողմից սուլթանին իրաւացի են համարում: Բացի այդ չերնոգորցիների և Թիւրքերի մէջ անհամաձայնութիւններ կան նոր դաշնագրութեան այն կէտերի վերաբերութեամբ, թէ չերնոգորցիները որ ճանապարհով պէտք է մտնեն Դուլցինիօ և երբ Թիւրքերը այդ քաղաքը կը դատարկեն, ինչ ժամանակամիջոցից յետոյ չերնոգորցիները պէտք է գրաւեն նրան: Զարմանալի չէ ուրեմն, որ այստեղ չեն հաւատում Թիւրքիայի խոստմունքներին: Մի դեսպան, որ վաղուց գտնվում է Կ. Պոլսի մէջ, հաւատացնում է, թէ Թիւրքիան կը յաղթէ Եւրոպային, որովհետև նա գիտէ, թէ ինքը ինչ է կամենում, իսկ Եւրոպան չը գիտէ, թէ ինչ է պահանջում: Ինչպէս երևում է յունական խնդիրը շուտով առաջնակարգ տեղ կը բռնէ: Ոչ թէ միայն Գլադստոնի մինիստրութիւնը, այլ և ռուսական կառավարութիւնը հետաքրքրված է յունական հարցով: Ֆրանսիան էլ շատ պատճառներ ունի յունական հարցը պաշտպանելու համար: Նոյեմբերի 1-ին Ֆրանսիական դեսպան պ. Տիսսօ խորհրդակցում էր մեծ վեզիրի հետ և առաջարկեց նրան աւելի մեծ զիջումներ անել Յունաստանին, բայց չը յիշեց Եանինան: Անգլիական դեսպանատունը մինչև այժմ համոզված է, որ հարկաւոր դէպքում Անգլիան միայնակ յանձն կառնի Բեռլինի դաշնագրի վճիռների իրագործելը: Պ. Վեսենդորֆ չը կարողացաւ լաւացնել Թիւրքաց ֆինանսների դրութիւնը: Դուրբան-բայրամի մօտենալու պատճառով Ռ. Դուռը պէտք է վճարի ծառայողներին չը տուած ռոճկի գոնեա մի մասը: Որովհետև Ռ. Դուռը ստիպված էր առ ձեռն ունեցած դրամը զինաւորութեան վրա ծախսել, նա ստիպված է նորից պարտք անել: Օսմանեան բանկը տուեց կառավարութեանը 15,000 Թիւրքաց լիրա, իսկ յոյն բանկիր Զարիֆի 10,000: Այդ փողերով կը վճարեն ծառայողների ռոճիկները: Մինիստրական փոփոխութիւնները, ինչպէս երևում է, յետաձգված են անորոշ ժամանակով: Եթէ կը յաղթի Սայիդ-փաշայի քաղաքականութիւնը, որ միշտ խորհուրդ է տալիս ընդդիմանալ Եւրոպային, նա կը մնայ իր պաշտօնի մէջ: Թիւրքաց լրագիրները համակրութեամբ հետևում են քիւրդերի ապստամբութիւններին Պարսկաստանի մէջ: Նրանք չեն համարձակվում բացարձակ անցնել քիւրդերի կողմը, բայց նրանց խօսքերից երևում է, որ նրանք համակրում են սիւննի քիւրդերին, որոնք պատերազմում են պարսիկ հերետիկոսների հետ: Վերջին տեղեկութիւնների համեմատ շէյխ Իբադուլլահ մտադիր է մի անկախ պետութիւն կազմել և իրան Թագաւոր յայտնել: Դա մեծ ցաւ կը պատճառի սուլթանին, որ կամենում էր կազմել քիւրդական միութիւն ռուսների և հայերի դէմ: Շատ կարելի է, որ սուլթանը կազմելով ալբանական միութիւն, ակամայ նպաստեց ալբանական ինքնավարութեանը: Դարդանելեան նեղուցի վրա տիրապետող բարձրավանդակների վրա բերդիֆները հողէ ամրութիւններ շինեցին, որպէս զի նրանց վրա մեծ Թնդանօթներ դարսեն և խանգարեն զրահակիր նաւերի մուտքը Դարդանելեան նեղուցի մէջ: Ամբողջ նեղուցի երկարութեամբ միններ են դրված, որոնք կարող են ճայթվել ելեկտրականութեան օգնութեամբ և վտանգաւոր չեն առևտրական նաւերի համար: Իսկոյն լուր տարածվեցաւ, որ Ռ. Դուռը Դերվիշ-փաշայից հանգստացնող լուրեր է ստացել: Նա յոյս ունի, որ ալբանացիները նրան այլ ևս դըժուարութիւններ չեն պատճառի:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՍՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 նոյեմբերի: „Herold“ լրագիրը հաղորդում է, որ մի քանի կաթօլիկ քահանաներ, որոնք լեհական վերջին ապստամբութեան ժամանակ արտաքսված էին Սիբիր, ներված են և թոյլտուութիւն են ստացել հայրենիք վերադառնալ:

ԱԼԵԿՍԻՆԱՑ, 9 նոյեմբերի: Երէկ հանդիսով օծվեցաւ ռուս կամաւորների արձանը: Արձանը շատ փառաւոր է:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

«ամօթ, հազար ամօթ ձեզ, աշտարակցիք, որ մի բանալիք էլ չունէք, որ գոնէ կողպէք, որ դժոխքի հոգիները չը գան և այսպէս չապականեն այս դաստիարակութեան դահլիճը:

Գպրոցների դրութիւնը տեսնելով, աշտարակցոց զարգացման, կրթութեան և քաղաքավարութեան վրա, կարծեմ, կարելի է պարզ գաղափար կազմել: Աշտարակցիք, ինչպէս հեռուից լսել էի և մօտից էլ տեսայ, մի բանի մէջ շատ առաջ են գնացել—դա հայհոյասիրութիւնն է: Հայհոյութիւնը այնքան ընդհանրացել և սովորական խօսք է դառել աշտարակցոց համար, որ ամենաքաղցր խօսակցութեան ժամանակն էլ մէկը միւսին շատ կեղտոտ խօսքերով հայհոյում է և ոչ մի կողմը չէ նեղանում: Իսկ լուրջ բանակռիւների մէջ, Աստուած փրկէ, ազատէ. ականջները պինդ փակիր ու հեռացիր:

Ամեն տեղ հայհոյութիւն կայ, բայց աշտարակցոց մօղնի հայհոյանքները ոչ մի տեղ չը կայ: Այնպիսի հայհոյանքներ են ստեղծում, որ առաջին անգամ լսողը փշաքաղվում է:—Վերջապէս առողջարար ջրից և լայնատարած այգիներից բաց, ուրիշ մխիթարութիւն չը գտայ Աշտարակում:—4 ժամ Աշտարակում մանգալուց յետոյ, վերադարձանք Մուղնի, որտեղ դեռ գտնում էր մատաղի մարթիների կապալառուն, որ Սուրբ Գէորգի գերեզմանը սիրող մատաղի մարթին տայ: Մէկ ուրիշն էլ մատաղների երին (ապրը) էր հաւաքում: Վերջին համբոյրը տուինք Սուրբ Գէորգին, և ընկանք Էջմիածնայ ճանապարհը:

Էջմիածնի պարսպի մէջ շատ բաներ լսեցի, շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ հաւաքեցի, մի քանի բան էլ աչքով տեսայ, որոնց մասին առանձին նամակով կը գրեմ իր ժամանակին, առայժմ բաւականանք քչով:

Շաբաթ երեկոյին, սեպ. 26-ին Նորին Վեհափառութեան անուանակոչութեան տօնն էր: Վեհարանի տակ շատ փառաւոր երգում էին ճեմարանի աշակերտները: Լուսաւորված էին գոյնըզգոյն լապտերներով ճեմարանը և վեհարանը:— Ուխտաւորների բազմութիւնը մեծ էր: Ալէքսանդրապոլի չափխուռները դարձեալ իրանց անկարգութիւնները անամօթաբար գործում և վըշտացնում էին ուխտաւորներին: Երեք անգամ ժամասացութեան պատահեցի 2-ը դուրսը, մէկ անգամ ներսը: Ամեն անգամ մի 2 կամ 3 վարդապետ էր լինում, իսկ մնացեալները երբեք չերևացին, երևի աւելի կարևոր գործով զբաղված կը լինէին:

Բժիշկների հետաքրքրութիւնը շարժելու համար մի դէպք պատմեմ: Կիրակի առաւօտեան աչքովս ընկաւ մի ջահել տղամարդ, որ եկեղեցու դրանը կանգնած, արտասվելով աղաչում էր. «Ո՛վ Սուրբ Էջմիածին, դու իմ եղբօրը լաւութիւն տաս»: Այս խօսքերը ինձ շատ հետաքրքրեց: Մօտեցայ գիւղացուն և հարցրի «ի՞նչ է պատահել եղբօրդ»: «Ախ, աղա ջան, աչքերը սրբելով պատասխանեց գիւղացին, իմ եղբօր դարդը անհասկանալի է: Ահա մի ամբողջ տարի է, որ եղբայրս այնպիսի մի ցաւի է հանդիպել, որ մի պատառ հաց չէ կարող ուտել: Հէնց կերաւ թէ չէ, այնպէս մէկ սանջում, ծակծկծում, կսկծացում կրնկնի փորի մէջը, որ Աստուած փրկէ և ազատէ, արջի պէս կը գոռայ: Հմր որ հաց չը կերաւ, ինձանից էլ, քեզանից էլ առողջ է: Ինչ ուտէ բան չը կայ, հմր որ հաց կերաւ, ցաւը կրնկնի փորը: Առանց հացի էլ չէ կարող ապրել, չունքի ոչ մի բան հացի տեղը չի բռնի: Մեր գիւղի տիրացուն նետ բաց արեց և ասաց որ Էջմիածնիցն է: «Աստուած լաւութիւն տայ եղբօրդ» ասացի ու զարմանալով հեռացայ:

Ճաշից յետոյ մենք գնացինք Գայանէի վանքը: Այստեղ միստ ընկաւ հայր Բաստամեանցը, որին, չը գիտեմ ինչ պատճառով, ես միշտ երևակայում էի մի պարթև, փառաւոր միրուքով վարդապետ: Դրա համար էլ, երբ մի պառկառելի և երկայնահասակ վարդապետ էի տեսնում, մոտս մարդին հարցնում էի «Սա է Բաստամեանցը»: Համբուրեցինք սուրբ Կուսի գերեզմանը և կարդում էի պատերի վրա զանազան տեսակ երթևեկ ուխտաւորների գրութիւնները, յանկարծ ներս եկաւ մի ջահել, աղքատ միրուքով, երկար անթարթով, կարճ բաճկոնը մինչև գօտիկը հագած, հողաթափներով, բարեկազմ մարդ: Ես չը կարողացայ իմանալ, թէ այս ներս մտնողը տէր-տէր էր, վարդապետ էր, տիրացու էր, վերջապէս ինչ կոչման մարդ էր, որովհետև այդպիսի անվայել հագուստով, առանց վեղարի, առանց վերարկուի և առանց փիլոնի վանքում ուխտաւորների մէջ մտնելը շատ անյարմար երևաց ինձ: Այդպիսի հագուստով միայն նոյնջարանում կարելի է երևալ ոչ թէ վանք մտնել և ուխտաւոր ընդունել: Մինչդեռ ես այդ մարդու անվայել վարմունքի վրա զարմանում էի, ճեմարանի աշակերտներից մինը մօտեցաւ ականջիս և փսփսաց. «Սա այս վանքի վանահայր Վ. վ. Բաստամեանցն է, որի մասին դու միշտ հարց ու փորձ էիր անում, դէ, լաւ տես...»—Ես մնացի զարմացած. ինչպէս էի երևակայում, ինչպէս տեսայ: Երկու ժամից յետոյ դարձեալ տեսայ հայր Բաստամեանցին, որ մի և նոյն անպատշաճ հագուստով Գայանէի վանքից ահագին ուխտաւորների միջից գնաց մինչև Ղազարապատի դուռը և վերադարձաւ:

Երկուշաբթի առաւօտեան մենք Շողակաթումն էինք: Վանահայրը վեղարը գլխին, կատարեալ հագուստով, փիլոնով ներս մտաւ վանքը, ընդունեց ուխտաւորներին, մի շատ գուրեկան ձայնով աւետարան կարդաց, պահպանիչ և հոգոց ասեց և ճանապարհ դցեց մեզ: Թող ընթերցողը համեմատէ հ. Բաստամեանցին այս վարդապետի հետ, որը գուցէ ուսում չունէր, բայց քաղաքավարութիւն ունէր և իր կոչման պարտականութիւնները լաւ էր ըմբռնել:

Սեպտեմբերի 30-ին մտանք Երևան, որտեղ միայն մի օր կացանք, այդ պատճառով էլ համարեա ոչինչ չը տեսանք, բացի կեղտոտ, թոզոտ փողոցներից:—Այո՛, դպրոցներն էլ ման եկայ, մի մի քառորդ դասեր լսեցի: Բայց ինչ կարող եմ ասել այդքան քիչ տեսնելով: Այո՛, դասատուները մեծ մեծ ու լուսաւոր, ուսուցիչները մաքուր հագնված, դասախօսութիւնները կենդանի, մի խօսքով արտաքին փայլը կատարեալ էր, ներս թափանցել ես չը կարողացայ:—Դուրս եկանք Երևանից:—Հոկտեմբերի 2-ին Սևանայ արծաթափայլ լճի ափին նստած սպասում էինք, որ նաւակը գայ և մեզ կղզին հասցնէ:—Երկու անգամ հրացանս արձակելով, հասկացրի որ նաւակը ուզում ենք: Մէկ ժամից յետոյ բոլոր ուխտաւորներս, որպէս մի տաշեղ, օրօրվում էինք նաւակի մէջ նստած: Հէնց այս րոպէին ամենքը դառել էին ջերմեռանդ քրիստոնեայ, երեսները շատ շատ խաչակնքում, աղօթք անում և արտասվում էին, որ ծովից ազատուեն:—Դուրս եկանք ցամաք, մտանք Սևանայ փոքրիկ կղզին: Ի՞նչ կայ Սևանում: Ոչինչ, անշարժութիւն, մելամաղձութիւն, յետադիմութիւն, առատ ջուր, խաչեր, խաչի կըտորներ, շատ հին վանքեր, անբան վարդապետներ, հոգիոր սարկաւագներ, Թամպալ մըղտըսիներ և վերջապէս 26 անձինքներից բաղկացած մի անգործ միաբանութիւն, որի գլխաւոր պարապմունքն է ուտել, խմել և աղօթել ու քնել. էլ ուրիշ ոչինչ:

Այս վանքը ջրաղացներից, արտերից տարեկան 40 խալվար ցորեն եկամուտ ունի: Թիֆլիսում, Երևանում և Ելենովկում քրէհով տուած 8 սեպհական դուքաններից, ինչպէս հաստատ աղբիւրից տեղեկացայ, տարեկան արդիւնք ստացվում է 1500 ր., տարեկան 100 ր. էլ ուխտաւորներից և դէսից դէնից կունենայ:

Ուրեմն Սևանայ վանքը տարեկան եկամուտ ունի 40 խալվար արմտեղէն, 1600 ր. էլ փող: Այսքան եկամուտը Սևանայ վարդապետներն ուտում են, էլի ասում են թէ „մենք ճգնաւոր ենք, օրերս պասով և ծոմապահութեամբ ենք անցկացնում:——Սևանայ վարդապետները, եթէ ուզենան, տարեկան այնքան փող չեն կարող յետ գցել, որ գոնէ երկու աղքատ աշակերտ ուսման տան, որ և իցէ վիճակային դպրոցում: Եթէ այսպիսի մի չնչին ազգօգուտ գործ էլ չեն կամենում անել մեր ճգնաւոր հայր սուրբերը, թող արքայութիւն մտնելու յոյս չունենան, որովհետև „բաւական չէ ի չարեաց հեռանալ, այլ՝ պարտ է զբարիս գործել“:

Ուխտերս անելուց և մի քիչ այս և այն կողմը մանգալուց յետոյ, կրկին մտանք նաւակը և դուրս եկանք ցամաք և ընկանք մեր ճանապարհը:

Վերջապէս 15 օր ճանապարհորդելուց զկնի ցուրտ կուլ տալով, երկիւղից դողալով, շատ վնասներ կրելով, զանազան առարկաներ կորցնելով, շատ բան գողնալ տալով և վերջը մուրադներս առնելով, Ալէքսանդրապօլից դուրս էինք եկել, կրկին Ալէքսանդրապօլ մտանք:

Ուխտաւոր

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ОБЪ ИЗДАНІИ
ВЪ ТИФЛИСѢ
ХУДОЖЕСТВЕННО-ЮМОРИСТИЧЕСКАГО ЖУРНАЛА
„ФАЛАНГА“

«ФАЛАНГА» будетъ выходить еженедѣльно по воскресеньямъ. Первый нумеръ выйдетъ въ среднихъ числахъ ноября мѣсяца текущаго года. Нумера нынѣшняго года предназначаются исключительно для розничной продажи, которая будетъ организована въ Тифлисѣ и въ прочихъ городахъ Имперіи. По подпискѣ-же журналъ будетъ доставляться съ января мѣсяца будущаго 1881 года.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Съ доставкою на домъ.

На 1 годъ	8 р. — к.
„ 6 мѣсяцевъ	4 р. 50 к.
„ 3 мѣсяца	2 р. 50 к.

Съ разсылкою по Имперіи.

На 1 годъ	8 р. 50 к.
„ 6 мѣсяцевъ	5 р. — к.
„ 3 мѣсяца	2 р. 75 к.

Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ редакціи, на Эриванской площади, въ домѣ Харазова, № 3.

Контора открыта ежедневно отъ 9 до 2 и отъ 5 до 7 часовъ вечера.

ОТЪ РЕДАКЦІИ „ФАЛАНГА“.

Статьи, стихотворенія и корреспонденціи, предназначаемыя для напечатанія въ «Фалангѣ», должны быть за подписью автора и съ адресомъ его, иначе печатанію они подлежать не будутъ.

Статьи безъ обозначенія условій гонорара будутъ считаться редакціей безплатными.

Редакція оставляетъ за собою право сокращать и измѣнять присланныя рукописи по своему усмотрѣнію.

Статьи, признанныя редакціей неудобными къ печати авторамъ не возвращаются.

Для объясненій съ редакторомъ редакція открыта по понедѣльникамъ, средамъ и пятницамъ, отъ 12 до 3 часовъ по полудни. Адресъ: Тифлисъ, Эриванская пл., домъ № 3.

Въ трудахъ редакціи непосредственное участіе примутъ **Н. В. Симборскій и Горесмѣховъ** (Это не я) Изъ числа лицъ, изъявившихъ согласіе быть сотрудниками «Фаланги», назовемъ пока **Д. Д. Минаева, А. И. Пальма, Н. А. Плещеева, К. А. Бебутова, И. Ф. Тхоржевскаго** (*Иванъ да Марья*), «**Наслѣдственнаго поэта**», **Ак. Церетели.** Каррикатуры будутъ исполняться художникомъ **Петерсономъ** (псевдонимъ).

Редакторъ-издатель **Ив. Питоевъ.**

8—10

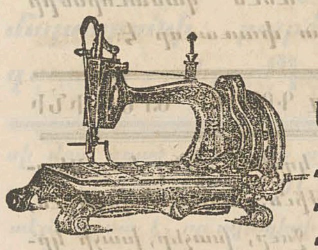

Կ. ՊԱՆՑԵՐ
ԸՏԵՄԸՆՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ

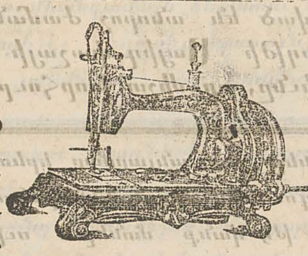

տուն Զուբալովի: Նրոց ձմեռվայ սեզոնի համար առաջարկում են պատուելի հասարակութեանը ՄԵԾ ԲԱԶՄԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՁԵՌՔԻ և ՈՏՔԻ կարի ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, եւրոպական առաջնակարգ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻՑ ամենանոր ՁԵՒԵՐԻ չափազանց ԷԺԱՆ գներով, այսինքն Ձեռքի մեքենաներ 12—15 րուբլ: Ոտքի 50—80 րուբլ:

22—52

ՕՐԱՑՈՅՑ
1881 Թ.

Ռ. Յ. Տէր-Աբրահամեանցի, գինն է 15 կոպէկով:

Վաճառվում է Զաքարեա Գրիգորեանցի «Կովկասեան գրավաճառանոցում Տփխիս: 14—20

Ամենահնացած ՁԱՆՁՈՒՂԱԶՈՎ եղբայրների գործերի համար նշանակված ՄՐՑՈՒԹԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ կարգադրութեամբ, ջանջուղազովների մեծ խանութի մէջ, Գոլովինսկայա հրապարակի վրա ՄԻՐԻՄԱՆՈՎԻ ՏԱՆԸ ապրանքներ ԿԸ ԾԱԽՎԵՆ, նոյնպէս չուգունի ՎԱՐԱՐԱՆՆԵՐ հատով և մեծ քանակութեամբ ամենայն օր առաւօտեան 10 ժամից մինչև 2 և երեկոյեան 5—8 ժամը:

Խնամակալ պ. Լեբեդինսկի:

ԲԵՐԼԻՆԻ ՆՈՐԱՁԵՒԻ ԲԱԶԱՐԸ ԲԱՑՎԱԾ է ներկայ տարվայ հոկտեմբերի 15-ից, Սոլոլակի, Գանովսկայա փողոց, տ. Գոնչարովայի խանութից վերև, կնեազ Բեբութովի տանը №№ 2 և 3: Այդտեղ կարելի է ստանալ մեծ քանակութեամբ կանանց և երեխաների նորաձև հագուստներ, ինչպէս բոտոնդներ, դոլոմաններ, զանազան տեսակի պալտոներ և մեծ քանակութեամբ կանանց և երեխաների նորաձև գլխարկներ և նրանց պատկանելիք: Նոյն տեղը կարելի է գտնել զանազան նկարների դրամներ, կաստոր և թաւիշ (մախմուր): Ընդունվում են նոյնպէս ամեն տեսակ պատուէրներ: Գները ամենաչափաւոր են:

8—10

ВЪ ГАЛЛЕРЕѢ АРЦРУНИ
ОТДАЮТСЯ ВЪ НАЙМЫ
МАГАЗИНЫ

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԵՐԵԱՅՈՒՄ
վարձով տրվում են
ԽԱՆՈՒԹՆԵՐ

9—10

ՍՏԱՑՎԱԾ Է

Ալեանից նոր ժիտկա, ծախվում է Միխայլովսկի կամուրջի վրա ԱՐՇԱԿ ՄԻՐՈՒՄՈՎԻ մագազինում № 41 և 42.

2—3

ՄԵՔԵՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ պղնձէ, ցինկի, արճիճի և ջրանցքների գործերի Նա. Նա. ԳԵՐՄԱՆԻ, գտնվում է հուկիս, Միխայլովսկայա փողոցի վրա, տուն № 52, Թիֆլիս:

ОБЪ ИЗДАНІИ
въ 1881 году въ г. Тифлисѣ еженедѣльнаго русскаго юридическаго журнала
„СУДЕБНЫЕ ПОРЯДКИ“

Журналъ „Судебные Порядки“ будетъ выходить съ января 1881 года по воскресеньямъ, въ объемѣ не менѣе двухъ листовъ небольшого формата, подъ редакціею присяжнаго повѣреннаго округа Тифлисской судебной палаты Александра Ивановича Карабекова, по слѣдующей программѣ:

ПРОГРАММА

еженедѣльнаго юридическаго журнала „Судебные Порядки“

1) Передовыя статьи, заключающія въ себѣ общіе взгляды на состояніе правосудія въ судахъ гражданскихъ и положительнаго законодательства.

2) Судебные процессы имѣющіе общественный интересъ.

3) Юридическія замѣтки и изслѣдованія, имѣющія предметъ обсужденіе общихъ началъ права, отдѣльныхъ законоположеній, мѣстныхъ обычаевъ, судебныхъ рѣшеній, опредѣленій и т. п.

4) Юридическія извѣстія, заключающія въ себѣ свѣдѣнія о явленіяхъ общественной жизни, имѣющихъ юридическій интересъ.

5) Библіографическія извѣстія, заключающія въ себѣ свѣдѣнія о вновь выходящихъ юридическихъ сочиненіяхъ.

6) Офиціальныя извѣстія, содержащія въ себѣ свѣдѣнія о новыхъ законоположеніяхъ, распоряженіяхъ правительства, движенія по службѣ, судебные указатели и резолюція по дѣламъ, назначеннымъ къ слушанію въ Тифлисскомъ окружномъ судѣ и Тифлисской судебной палатѣ.

7) Фельетонъ: а) полемическія статьи, не имѣющія характера передовыхъ статей, и б) отдѣльныя мелкія статьи юридическаго характера, не вошедшія въ составъ предидущихъ отдѣловъ.

8) Объявленія.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на годъ съ доставкою въ Тифлисѣ и пересылкою въ другіе города Россіи **семь** рублей, на полгода, для подписчиковъ г. Тифлиса **четыре** рубля, для иногородныхъ **четыре рубля пятьдесятъ коп.**, по почтовому союзу—на годъ **десять** руб.; отдѣльные нумера по **двадцати** коп.

Подписка принимается: въ Тифлисѣ: до 1 декабря сего года въ квартирѣ редактора, на Коджорской улицѣ, домъ № 8, а съ 1 декабря въ помѣщеніи редакціи—въ пассажѣ каравансарая Тамамшевыхъ, на Эриванской площади, въ г. Елисаветполѣ—уполномоченнымъ при управленіи государственными имуществами Р. И. Карабеговымъ. въ г. Кутаисѣ—присяжнымъ повѣреннымъ М. А. Кикодзе, въ г. Эривани—присяжнымъ повѣреннымъ В. И. Егіазаровымъ.

Редакторъ-издатель **А. КАРАБЕГОВЪ.**

(10) 8.

Գործիքուս եղբայրների ցիրկի մօտ շաբաթ օրվանից, նոյեմբերի 7-ից կը բացվի պատմական, աշխարհին յայտնի Լոնդոնի Վեստ-Էնդ Մուզէում, որ կունենայ երեք բաժիններ, որոնց մէջ կան 1000-ից աւելի մոմէ երևելի պատկերներ և նրանցից 50 բնական մեծութեամբ: Մուտքի գինն է 40 կ., կատարեալ բացատրող կատալոգը արժէ 10 կ.: Երեխաները մտնում են միայն արհեստական և պատմական բաժինները և մուտքի համար վճարում են կէս գինը: Պատկերներ շինող Ա. Նէյվալդ:

3—5

Փ. Կ. ՋԱՄԼԻՆՍԿՈՒ ԴԵՂԱՏԱՆ ԿԻՑ ՄԻԽԱՅԼՈՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ Տ. ԿՈՏՐԻՆԻ: Ամենայն օրը ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ առաւօտեան 11 ժամից մինչև երեկոյեան 5 ժամը ներքին, երեխայական, ջղային, վեներական և կաշու հիւանդութիւններ ունեցող ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԸ:

6—6

НЕВА
1881. ИЛЛЮСТРИР. ГАЗЕТА, XXIГ Г.

«Нева» состоитъ изъ 3 изданій: а) Нева, б) Журналъ Романовъ и Повѣстей в) Парижскія моды, полный дамскій журналъ 4000 столбцовъ текста и 600 великолѣпнѣйшихъ иллюстрацій.

4 преміи, въ томъ числѣ обратившій на себя общее вниманіе большой гравированный на стали портретъ Государя Наслѣдника, 2 олеографія съ картинъ Айвазовскаго и Клевера и гравюра Гельбута «Въ поляхъ» съ парижской выставки.

Цѣна 6 руб. и за тщательную упаковку и перес. премій 50 к. Безъ доставки 5 руб., съ достакою 6 р.

Нева и Иллюстриров. Вѣстникъ съ большимъ роскошно выполненнымъ на стали портретомъ Е. И. В. Наслѣдницы Цесаревны 9 р. и за тщательную упаковку и перес. премій 50 к. Безъ дост. 8 р., съ дост. 9 руб.

«Нева» представляетъ собой въ настоящемъ смыслѣ слова Газету для всѣхъ и обо всемъ. Польза, удовольствіе, интересъ доставляемые ею, дѣлаютъ ее необходимой въ каждой образованной семьѣ.

Первыя тысячи подписчиковъ получатъ всѣ преміи въ декабрѣ 1880 г.

Иллюстр. Календарь на 1881 г.

Пользующійся благосклонностью публики, Иллюстрированный Календарь Баумана появится въ октябрѣ, украшенный олеографіей: **Счастье Матери**. Кромѣ календарныхъ свѣдѣніи онъ содержитъ въ себѣ романъ изъ современной русской жизни «Наслѣдство Ксеній» справочный отдѣлъ, интересныя и полезныя статьи, повѣсти, разсказы, множество практическихъ совѣтовъ, юмористики и проч. Въ красивой папкѣ 1 р., съ перес. 1 р. 30 к., въ переплетѣ съ золотымъ тисненіемъ 1 р. 50 к., съ перес. 1 р. 80 коп. Для подписчиковъ на «Неву» или Вѣстникъ 75 к., въ пер. 1 р 20 к.; съ пересылк.: въ папкѣ 1 р., въ переплетѣ 1 р. 50 к.

Требованія адресовать: въ контору журнала «Нева», Исаакіевская площадь, № 6, на углу Большой Морской, въ Петербургѣ, или въ Москву, въ центральную контору объявленій для всѣхъ европейскихъ газетъ (Л. Метцль) Петровка, домъ Солодовникова.

1—6 (5)

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 11 Ноября 1880 года. Типографія Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.